

Tóth László

A magyarországi LGBT-mozgalmi színtér politikai aktivitásának alakulása, különös tekintettel a 2010-től kezdődő időszakra

Bevezetés

Jelen dolgozat célja, hogy bemutassa, milyen mértékben készítette alkalmazkodásra-megújulásra, aktivitásának, tiltakozásainak „áthangolására” a hazai LGBT-mozgalmat a 2010 után jelentősen megváltozott társadalmi-politikai környezet. Hipotézisem, hogy a kutatószeminárium során vizsgált egyéb tiltakozó társadalmi mozgalmakkal párhuzamosan és azokkal összefogva elsősorban az Alaptörvény és annak negyedik módosítása körül kialakult társadalmi vita és a kétharmados többség alapjogi szempontból kritizálható döntései életre hívtak egyfajta civil-emberijogi ihletésű, ideológiai háttérben az új társadalmi mozgalmakhoz, illetve a globalizációkritikus hullámhoz is köthető tiltakozási technikákkal operáló „szivárványkoalíciót”.

A koalíció létezéséről, annak valódi civil háttéréről is megoszlanak a vélemények, hiszen számtalan spekuláció született ezen tiltakozó csoportok anyagi, politikai háttéréről, esetleges pártkötődéséről, mint ahogy arról is, hogy az egyes demonstrációkon szándékoltan saját szervezeteik (LGBT, nőjogi, roma, hajléktalan stb.) nevében megszólaló, ezáltal az összefogás és sokféleség üzenetét kommunikáló szónokokat vajon nem csak egy-egy konkrét tiltakozás erejéig lehetséges-e egy színpadra terelni.

Annak a kérdésnek a megválaszolásához, hogy valóban léteznek-e ez a szivárványkoalíció, vagy az egyes demonstrációkon tapasztalt sokszínűség csak a valamiféle „issue based politics” keretében értelmezhető, a szeminárium során született dolgozatok együttes értékelése reményeim szerint közelebb vihet minket.

Meg szeretném jegyezni azonban, hogy a vizsgált új típusú tiltakozások létrehívása során megfigyelhető hálózatépítés jellege erősen posztmodern jegyeket mutat, a demonstrációk az interneten, a közösségi média csatornáit használva szerveződnek, kérdés tehát, hogy a felté-

telezett koalíció fennállása a hagyományosan értelmezett társadalmi-politikai kontextusban, vagy inkább virtuális politikai térben igazolható eredményesebben.

A fentiek kapcsán meg kell említenünk, hogy a 2010-es kormányváltást követő, a jogállamiság alapvető kérdéseivel kapcsolatban társadalmi vitákat gerjesztő és a korábban megszokott tiltakozási formákhoz képest új elemeket tartalmazó (például a polgári engedetlenség eszközeivel operáló) mozgalmak együttműködése egyes szerzők szerint jól illeszkedik – ezen jelzők metaforikus használatával – a „tarka forradalmak”, a „tarka ellenállás” új, posztmodern, posztindusztriális társadalmi mozgalmak demokráciahiányos vagy félautoriter rendszerekkel szembeni tiltakozásainak sorába (Krasztev 2013).

Tanulmányomban kísérletet teszek arra, hogy a fenti kérdéseket az LMBT-mozgalom és a Pride Fesztivál vonatkozásában bemutassam, mindehhez az értelmezéshez nélkülözhetetlen azonban, hogy röviden áttekintsem a mozgalom nemzetközi és hazai hátterét, illetve a szcéna meghatározó szervezeteit és az előzményeket is.

A dolgozat forrásaként nagyrészt a különböző LMBT-szervezetek honlapjain megtalálható és letölthető dokumentumok, sajtóközlemények, illetve a Dombos Tamással, a Háttér Társaság és a Magyar LMBT Szövetség ügyvivőjével, valamint Takács Judittal, egykori aktivistával és a terület legismertebb hazai kutatójával készített interjúim szolgáltak, a tanulmány elkészüléséhez nyújtott segítségüket ezúton is köszönöm.

Az LMBT mint társadalmi és politikai mozgalom

Összehasonlítva a hagyományos megközelítés szerint organikus életciklust bejáró mozgalmakkal, mind világszerte, mind pedig Magyarországon az LMBT-mozgalom sajátosságának tekintem, hogy a polgári egyenrangúságért folytatott küzdelem természetének megváltozása, ill. újabb szempontokkal való gazdagodása – gondoljunk pl. a homoszexuális kapcsolatok büntetőjogi szankcionálásától a családként való elismertetés problémarendszeréig – még a liberális alkotmányos demokráciákban is megújulásra kényszeríti az LMBT-szervezeteket. Ebből következik álláspontom szerint, hogy az LMBT – az általa képviselt, társadalmilag megosztó célkitűzések következtében – folyamatosan rákényszerül a stratégia újraformálására, az akcióformák ehhez való alakításával egyidejűleg, ezért elkerüli akár az intézményesedés, akár a „túlnyerés” jelensége miatti kiüresedés és befagyás állapotát.

Jól szimbolizálja mindezt a melegek büszkeségmeneteinek története, hiszen ezeknek az expresszív, karnevál jellegű felvonulásoknak, az egyszerre identitásképző erőként, politikai tüntetésként, kulturális fesztiválként értelmezhető Pride-rendezvényeknek még Kelet-Európa és a balkáni térség számos országában is sok helyütt a betiltással, a hatósági korlátozásokkal, vagy az ellentüntetők erőszakos megnyilvánulásaival kell együtt élniük – miközben a nyugati világ évtizedes múltra visszatekintő toleranciával egyfajta népünnepélyként tekint ezekre az évente megrendezett eseményekre. Természetesen ez az összehasonlítás csak az alapvető jogokat elismerő, magukat az emberi jogi rezsim részeinek tekintő alkotmányos demokráciákban érvényes. Közismert, hogy a világ számos országában az azonos neműek kapcsolatait, együttélését a legsúlyosabb szankciókkal fenyegetik.

Az LMBT-mozgalom gyökerei a 19. század második felére nyúlnak vissza, amikor megjelent a homoszexuális kapcsolatok büntetőjogi üldözése elleni fellépés. Az olyan személyisé-

gek, mint Kertbeny Károly (a homoszexuális szó megalkotója), Karl Heinrich Ulrichs vagy Magnus Hirschfeld a melegjogi mozgalom úttörői voltak. Szintén a mozgalom előzményének tekinthető a közvetlenül a második világháború után Nyugat-Európa és Észak-Amerika számos országában létrejövő homofil mozgalom, amely az elfogadás és beilleszkedés stratégiáját követve kívánt fellépni a homoszexuálisok társadalmi kirekesztése ellen.

A hatvanas években lezajlott szexuális forradalom és a virágzásnak indult ellenkulturális mozgalmak a meleg- és leszbikusmozgalomban is felszínre hozták a korábbi, megalkuvónak ítélt stratégiákkal szembeni elégedetlenséget. A nőjogi és antirasszista mozgalmakhoz hasonlóan kialakult egy radikálisabb, a felszabadulás fogalma köré épülő melegmozgalom. A korszak legjelentősebb észak-amerikai csoportosulása is a Melegfelszabadítási Front (*Gay Liberation Front*) nevet viselte.

A mozgalom emblematikus eseménye az 1969-es Stonewall-lázadás, amikor egy melegbár közönsége szembeszállt az őket zaklató rendőrökkel. A stonewalli események emlékére szervezik meg számos országban évről évre a melegfelvonulást (*Gay Pride*). A hetvenes-nyolcvanas években a melegfelszabadítási mozgalom folyamatosan veszített radikális hangvételéből, és egyre inkább a jogegyenlőség és a társadalmi elfogadás kérdései kerültek a mozgalom középpontjába. A „szexuális felszabadítás” jelszavának helyét átvette a „jogaitól megfosztott kisebbség” retorikája. A jogegyenlőség biztosításának elsődleges eszköze azonban továbbra is a láthatóság megteremtése, a szexuális irányultság nyilvános felvállalása maradt.

A gazdag kultúr- és mozgalomtörténeti előzmények részletesebb tárgyalása a szűkebb perspektíva miatt nem lehet ennek a dolgozatnak a tárgya, az LMBT-történelem nemzetközi és magyar vonatkozásai másuttal alaposan feldolgozásra kerültek. E helyütt arra szorítkoznék, hogy miként illeszkedik a 19–20. századi tradicionális meleg-leszbikus mozgalmak utódjává való LMBT az 1960–1970-es években színre lépő új társadalmi mozgalmak körébe.

Taylor és Van Dyke szerint az új típusú társadalmi mozgalmak, mint a nő-, béke-, meleg- és leszbikus-, környezetvédelmi, állatjogi, fogyatékkal élők vagy mentális sérültek jogaiért küzdő, globalizációellenes mozgalmak, még az Új Keresztény Jobboldal és a kortárs gyűlöletmozgalmak is, abban különböznek a régi típusú mozgalmaktól, hogy sokkal kevésbé érdekli őket a gazdasági újraelosztás és a politikai változások, mint az életminőség, az egyéni kiteljesedés és autonómia, az identitás és önmegvalósítás kérdései (Taylor és Van Dyke 2004: 273).

Az 1960-as években az Amerikai Egyesült Államokban színre lépő és megerősödő, az afroamerikai népesség szegregációja és hátrányos megkülönböztetése ellen fellépő polgári jogi mozgalom mellett vált egyre markánsabbá és jelentősebbé a meleg-leszbikus és transznemű közösségek tudatos, egységes társadalmi mozgalomként való megszerveződése. A melegszervezetek felléptek a szexuális kisebbségek hátrányos megkülönböztetése, a homoszexualitás betegséggént való orvosi megítélése ellen.

1966-ban megalakult a Homofil Szervezetek Észak-amerikai Konferenciája, majd a mozgalom a Homofil Diákok Ligája révén az egyetemi, 1967-ben pedig a Metropolitan Community Church létrejöttével az egyházi életben is képviseltette magát. A mozgalom politikai aktivitásának megerősödését jelzi, hogy hasonlóan a vietnami háborút ellenző békekemenetekhez vagy a fekete polgári jogi mozgalom tömegtüntetéseéhez, a meleg-leszbikus szervezetek is megjelennek a politikai tiltakozás nyilvános közösségi színterein, és alapvető jogaikért demonstrálva 1965-ben az ENSZ székháza és a Fehér Ház előtt rendeznek tüntetést.

Bár nem az első tömeges engedetlenkedés volt a szexuális és gender normák ellen, az 1969-es Stonewall-lázadás mégis fordulópontra jelentett a modern leszbikusok, mele-

gek, biszexuálisok számára – és lendületet adott a transznemű embereknek, hogy érvényt szerezzenek követeléseiknek és megalapítsák saját szervezeteiket. Sherry Wolf szerint a Stonewall-lázadás nagy hatókörű társadalmi robbanást eredményezett az USA társadalmának rasszizmusa, birodalmi felsőbbrendűsége és szexuális berendezkedése ellen, kifejezésre juttatva a szexuális felszabadítás radikális eszméit (Wolf 2009: 11–12). New York Greenwich Village városrészében a Christopher Street 51–53. szám alatt működő Stonewall Inn nevű melegbárban a hatvanas években gyakoriak voltak a drograzziák. Az 1969. június 27-ről 28-ára virradó hajnali órákban a rendőrség a személyzet tagjait tiltott szeszes italok forgalmazása miatt akarta őrizetbe venni, mindeközben azonban – ahogy a korábbi igazoltatások alkalmával is – a Stonewall Inn meleg, lesbikus és transznemű vendégeit is megalázó atrocitások érték. A rendőri akció elleni tiltakozásul a kitessékelt vendégek ellenálltak a rendőri intézkedésnek, és bár a hatósági túlerő még el tudta csendesíteni a tüntetőket, a következő napokban zavargások törtek ki és számos összecsapásra került sor a jogfosztott helyzetüket megelégedő LMBT-csoportok és a rend helyreállítására kivezényelt rendőri egységek között.

Az immár megalkuvás nélküli, szervezett ellenállás gyűjtőmozgalma a Meleg Felszabadítási Front (Gay Liberation Front) volt, a későbbi melegfelvonulások (*gay prides*) előzményeként pedig első alkalommal 1970. június 28-án a Christopher Street Liberation Day keretében tízezrek emlékeztek meg a Stonewall-lázadásról New Yorkban, Los Angelesben, Chicagóban és San Franciscóban. Az 1970-es években színre lépett az Egyesült Államokban az első homoszexualitását nyíltan vállaló politikus, Harvey Milk, aki a San Franciscó-i tanács tagjaként óriási népszerűsége tette szert az LMBT-közösségen kívül is, és akit végül egy homofób képviselőtársa gyilkolt meg 1978-ban. A mozgalom nemzetközi térnyerése szintén erre az időszakra tehető: az NSZK-ban 1969-ben a büntető törvénykönyv módosításával dekriminalizálták a homoszexualitást, 1978-ban létrejött a Nemzetközi Meleg Szövetség (International Gay Association – IGA), amely 1986-tól International Lesbian and Gay Association – ILGA néven működik, és ekkortól használja az immár nemzetközi hálózatként működő LMBT-a Pride-felvonulások, melegfesztiválok révén világszerte ismert szimbólummá vált szivárványos zászlót.

1981-ben fogadta el az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése a homoszexuálisokkal szembeni hátrányos megkülönböztetés elleni 924-es számú ajánlását, amelynek fő célkitűzései az alábbiak:

- a tagállamok szüntessék meg az azonos neműek közti szexuális kapcsolatok büntetőjogi üldözését;
- állapítsanak meg azonos beleegyezési korhatárt az azonos és különeműek közti szexuális kapcsolatokra;
- szüntessék be a homoszexuális személyekkel kapcsolatos rendőrségi adatgyűjtést, illetve a homoszexuális személyek kötelező orvosi kezelését;
- tegyenek lépéseket a homoszexuálisok elleni foglalkoztatási diszkrimináció ellen;
- biztosítsák, hogy a homoszexuális szülők ne szenvedjenek hátrányt gyermekük elhelyezése és a velük való kapcsolattartás során.

Vera Squarcialupi rapportóri jelentése alapján 1984-ben az Európai Parlament elfogadta a szexuális alapon való munkahelyi hátrányos megkülönböztetés elleni, ezáltal a meleg és lesbikusok jogegyenlősége szempontjából nagy jelentőséggel bíró állásfoglalását.

A homoszexualitás dekriminalizálására Új-Zélandon 1986-ban, Izraelben 1988-ban került sor. A hetero- és homoszexuális kapcsolatok beleegyezési korhatárának egységesítése Franciaországban 1982-ben lépett hatályba, 1989-ben Dániában vált lehetővé első alkalommal azonos neműek regisztrált élettársi kapcsolata, amely azonban a házassághoz képest leszőkítő módon nem tartalmazta az örökbefogadás, a mesterséges megtermékenyítés és az egyházi esküvő lehetőségét.

Az Európai Parlament 1994. február 8-án alkotta meg A3-0028/94 számú állásfoglalását a melegék és leszbikusok egyenlő jogaiért az EU-n belül, melynek keretében meghatározták a tagállamok és az uniós intézmények diszkriminációellenes feladatait, és ekkor fogadták el az LMBT-jogok katalógusát, amely magában foglalta a házassághoz való jogot. Az Európai Parlament 1998. szeptember 17-én állásfoglalást adott ki a melegék és leszbikusok egyenlő jogairól az Európai Közösségben.

Az 1999-ben életbe lépett Amszterdami Szerződés 13. cikke, mely az antidiszkriminációs jogalkotási hatáskört a nemi alapon történő hátrányos megkülönböztetés tilalmán túl a más tulajdonságokkal rendelkező társadalmi csoportokkal – így a szexuális orientáción alapuló megkülönböztetéssel sújtott közösségekkel – is kibővítette.

1990-ben az Egészségügyi Világszervezet (WHO) törölte a Betegségek Nemzetközi Osztályozásából a homoszexualitást. 1991. december 1-jén tartották az első AIDS Világnapot, 1992-ben pedig megrendezték az első Eurogames-t („melegolimpia”) Hágában. 2012-ben ennek a sporteseménynek Budapest volt a házigazdája.

Az ezredfordulótól a világ egyre több országában történt meg az egyneműek párkapcsolatainak törvényesítése. 2001-ben első ízben a világon Hollandiában a különeműek házasságával azonos szintre emelték a homoszexuális párok egybekelését. 2005-ben Kanadában született meg a meglegházasságról rendelkező Civil Marriage Act. Ugyanebben az évben Spanyolországban is legalizálta a törvényhozás az egyneműek házasságát, míg Kaliforniában Schwarzenegger kormányzó vétőjét követően a Legfelsőbb Bíróság nyilvánította alkotmányellenesnek az azonos neműek házasságának ellehetetlenítését. Svédországban 2002-től azonos nemű párok is élhetnek az örökbefogadás lehetőségével, az együtt élő párok esetében pedig az öröklés és az özvegyi juttatások is biztosítottak a heteroszexuális házasságban élőkkel immár azonos jogi alapokon. 2002-ben a demokratikus intézményrendszeréről és kisebbségek iránti toleranciájáról kevésbé ismert Kínában is megvalósult a homoszexualitás dekriminalizációja.

2000. november 27-én született meg az Európai Unió Tanácsának a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról (Employment Equality Directive; 2000/78/EK) szóló irányelve. Az irányelv a vallás, meggyőződés, fogyatékoság, életkor vagy szexuális irányultság alapján a foglalkoztatással és a munkavállalással összefüggő kérdésekre vonatkozóan biztosítja az egyenlő bánásmódot, és lehetőséget ad pozitív diszkriminációs intézkedések alkalmazására. Az Európai Parlament 2006 januárjában adta ki állásfoglalását a homofóbiáról Európában, amely elítéli a homofóbia terjedését és felszólítja a tagállamokat a jogegyenlőség biztosítására, a Bizottságot pedig felhívja, hogy fordítson figyelmet a 2000/43. és a 2000/78. számú irányelvek tagállami jogokba való átültetésére. 2006 júniusában fogadta el az Európai Parlament állásfoglalását a rasszista és homofób erőszak fokozódásáról Európában. 2005. május 17-én tartották meg első alkalommal a Homofóbiaellenes Világnapot (IDAHO – International Day Against Homophobia).

2006-ban az ILGA-Europe, az LSVD (Norvégia) és az LBL (Dánia) melegszerzők kon-
zultatív státuszt kaptak az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsában (Ecosoc).

A Jogászok Nemzetközi Bizottsága (International Commission of Jurists) és a Nemzet-
közi Emberi Jogi Szolgálat (International Service for Human Rights) az emberi jogi szer-
vezetek koalíciójának képviselőjeként 2006-ban a Yogyakarta-i Gadjah Mada Egyetemen
(Indonézia) tartott tanácskozáson fogadták el a 'Yogyakarta alapelvek a nemzetközi emberi
jogi szabályok alkalmazásáról a szexuális irányultsággal és nemi identitással kapcsolatban'
című dokumentumot. Az elfogadott dokumentum nem minősül ugyan kötelező jogi erővel
bíró nemzetközi egyezménynek, azonban számos állam bejelentette, hogy az abban foglal-
takat magára nézve kötelezőnek ismeri el. Az ENSZ Emberi Jogi Tanácsa, az ENSZ embe-
ri jogi és menekültügyi főbiztosai, az Európa Tanács emberi jogi biztosa kinyilvánították,
hogy munkájuk során az alapelvekben foglaltak betartását is számon kérik a tagállamokon
(Yogyakarta Principles). A dokumentum magyar fordítását a Háttér Társaság a Melegekért
adta ki, a Norvég Civil Támogatási Alap által támogatott, Az LMBT-emberek esélyegyenlő-
ségének horizontális politikává tétele elnevezésű programja keretében (Yogyakarta 2010).

Magyarországon az LMBT-mozgalom, sok más társadalmi mozgalomhoz és civil kezde-
ményezéshez hasonlóan, csak a rendszerváltás után indulhatott fejlődésnek: a kommunista
diktatúra minden civil kezdeményezést ellehetlenített, így csak a demokratikus átmenet
közvetlenül megelőző évben, 1988-ban jöhetett létre az első magyar melegszerző, a Homé-
rosz Egyesület. A demokratikus átmenet követő 15 évben számos, az LMBT-mozgalomhoz
kötődő szerveződés alakult szerte az országban, jogvédő, advocacy jellegű, segítő-tanácsadó,
kulturális, sportéletet szervező tevékenységi köröket végyesen felvállalva.

A magyar társadalom nyugati jogállami modellektől eltérő feltételeiből következik, hogy
a hazai LMBT-mozgalom – nyilván a történelmi háttér okán meglehetősen elkészséggel és
koncentráltabban – rövidebb időszak alatt volt kénytelen végigjárni a fejlődési szakaszokat,
mint a hosszabb távlatokra visszanyúló demokratikus, civil társadalmi és politikai tiltakozási
kulturával rendelkező országok hasonló mozgalmi. A koncentrált, sűrített evolúció mel-
lett meghatározó elem, hogy a magyar LMBT fiatal, posztmodern mozgalom, e jellegéből
adódóan a valamilyen specifikus társadalmi csoport jogegyenlőségéért, a társadalmi igaz-
ságosság kiterjesztéséért küzdő expresszív identitásmozgalmakhoz tartozik, és e mozgalmi
szegmens globalizált hálózatainak is részét képezi. Nemzetközi beágyazottsága ellenére a
mozgalom számos olyan jellemzővel bír, amely a posztkommunista kelet-közép-európai,
relatív gyengébb érdekérvényesítő képességgel, kisebb társadalmi bázissal rendelkező civil
szféra gyermekbetegségeinek a tüneteit mutatja.

Talán közhelynek tűnhet, de evidenciaként nem kerülhető meg a súlyosan átpolitizált
magyarországi mozgalmi élet azon jellegzetességének kiemelése, hogy sok más, a 2010-től
napjainkig terjedő, a korábbi időszakokhoz képest új sajátosságokat mutató politikai aktivi-
tásban, tiltakozásban szerepet vállaló, programja, szándékai szerint civil, polgári kezdemé-
nyezéshez hasonlóan a hazai LMBT-mozgalom sem kerülhette el a pártpolitikai címkézést,
a szigorúan bal-jobb oldali pártokhoz való kötődés mentén meghatározott koordináta-rend-
szerben való pozicionálást sem a sajtó, sem pedig a politikai aktorok részéről.

Nyilvánvaló okként merülhet fel természetesen a mozgalmi tematika, amelynek követ-
keztében hazai viszonyaink tükrében nem tűnik meglepőnek, hogy a hivatalos politika
szereplői közül ez idáig csak a szocialista és liberális pártok, illetve a zöld és (új)baloldali
mozgalmak vállalták fel – akár kormányzati pozícióban, akár ellenzéki szereplőként – az

LMBT-mozgalom melletti nyílt szerepvállalást, legyen szó akár pártpolitikusoknak vagy kormánytagoknak a Budapest Pride eseményein való személyes megjelenéséről, akár más, támogató jellegű hozzájárulásról.

Jellemző illusztráció, hogy a 2012-es LMBT kulturális fesztivál megnyitóján részt vevő baloldali ellenzéki politikai szereplőket a kormánypárti és közszolgálati médiumok által közzölt tudósítások meglehetősen félreérthető módon, inkább negatív kontextusban jelenítették meg, míg a jelenleg kormányzó jobboldali-konzervatív oldal vagy akár a kormányzati szakpolitikusok távolmaradásának tényéről, okairól ugyanezen sajtótermékek nem számoltak be.

A magyar LMBT-mozgalmi színtér néhány meghatározó szereplője

Budapest Pride-mozgalom

A Budapest Pride önmeghatározása szerint egy feminista és antirasszista szemlélettel működő lesbikus, meleg, biszexuális, transznemű és queer (LMBTQ) szervezet. A Budapest Pride-mozgalom célja egy olyan társadalom, ahol a lesbikus, meleg, biszexuális, transznemű és queer (LMBTQ) embereket nem éri rendszerszintű és mindennapos hátrányos megkülönböztetés nemi identitásuk és/vagy szexuális orientációjuk miatt, ahol teljes az LMBTQ-emberek társadalmi elfogadottsága; a homofób, transfób, szexista, rasszista és egyéb elnyomó megnyilvánulások a társadalom ellenszenvével találkoznak. Elképzeléseik szerint a társadalom nem kényszeríti a tagjaira normákat és szerepeket azok nemi identitása alapján, senki nem lesz zaklatás és erőszak célpontja, és félelem nélkül, szabadon élhetnek az LMBT-közösség tagjai. Hitvallásuk szerint a sokszínűség érték, az emberek elfogadják magukat és egymást, felismerik az önismeret fontosságát és aktívan tesznek közvetlen környezetük és a társadalom jobbá tételéért.

A Budapest Pride szervezeti jellegzetességeit tekintve aktivistacsoportként határozza meg magát, a társadalmi és politikai változás eléréseért folytatott aktivizmus kulcsfontosságú része munkájuknak. Tevékenységük során nagyban számítanak az önkéntesek munkájára, az önkéntes munkát egyébiránt a társadalmi változások egyik mozgatórugójának tekintik.

A mozgalom önmeghatározása szerint harcol a diszkrimináció különböző formái ellen, kiemelten a homofóbia, transfóbia, szexizmus és rasszizmus ellen, és hidat kíván építeni az LMBTQ közösség és a többségi társadalom között. Elsődleges céljuk a magyarországi LMBTQ közösség építése, bemutatása és láthatóságának elősegítése, kulturális tevékenységek szervezése, erősítése, életre hívása és támogatása, a figyelem felhívása a közösséget érő jogegyenlőtlenségekre és a társadalmi problémák megoldatlanságára, törekvés a párbeszéd megteremtésére. Mindemellert olyan biztonságos közösségi terek és csoportok létrehozásán és támogatásán is dolgoznak, amelyek elősegítik az LMBTQ emberek és az azokon belüli hátrányos helyzetű csoportok (pl. nők, idősök, romák, transzneműek) önbizalmának, önelfogadásának és kiállásának erősítését.

Céljaik elérése során legfontosabb feladatuknak és eszközüknek tekintik a többnapos nyári Budapest Pride Fesztivált, annak részeként a Budapest Pride Felvonulást, illetve az őszi Budapest Pride LMBTQ Filmfesztivál megrendezését.

A mozgalom ellenzi a társadalmi elnyomás és erőszak minden formáját, kiemelten a patriarchális elnyomást, melynek egyik jellegzetes megnyilvánulási formája az LMBTQ embereket érő megkülönböztetés és diszkrimináció. Szervezetük feminista szemlélettel is rendelkezik: a feminizmust kulcsfontosságúnak tartják az LMBTQ emberek jogaikért való küzdelemben, hiszen a homofóbia és a transzfóbia szorosan összefügg a szexizmussal és a nőgyűlölettel. Rendkívül fontosnak tartják a más elnyomott csoportokkal és ezen csoportok érdekvédelmi szervezeteivel való állandó együttműködést.

Háttér Társaság

A Háttér Társaság az egyesülési jog alapján létrejött közhasznú, országos működési körű társadalmi szervezetként 1995. február 10-én alakult. A Háttér komoly szerepet vállal a hazai leszbikus, meleg, biszexuális, transznemű, queer és interszexuális (továbbiakban: LMBTQI) mozgalom ügyeiben. Tevékenységük középpontjában az LMBTQI-embereket segítő szolgáltatások működtetése áll. Megalakulásuk óta működtetik a Meleg Háttér Információs és Lelkiségegy Szolgálatot, HIV/AIDS programjukat, a Háttér Archívumot és könyvtárat, 2000-ben pedig elindították a Háttér – Meleg Jogsegélyszolgálatot. Állandó programjaik mellett foglalkoznak kulturális és közösségi események szervezésével, érdekvényesítéssel, kutatásokkal, képzésekkel és kiadványok megjelentetésével.

A Háttér Társaság célja a szakmai és politikai közvélemény, valamint a tágabb társadalom figyelmének felhívása az LMBTQI-emberek problémáira; az őket segítő szolgáltatások működtetése; az LMBTQI-emberek társadalmi helyzetének, szükségleteinek megismerése; ezen szempontok érvényesítése a közszolgáltatásokban; az LMBTQI-emberek jogainak védelme, hátrányos megkülönböztetésük elleni fellépés; jólétük, egészségtudatosságuk növelése; az LMBTQI-közösségek önszerveződésének támogatása, kultúrájuk ápolása, megismertetése. A szervezet célja a szakmai és politikai közvélemény, valamint a tágabb társadalom figyelmének felhívása az LMBTQI-emberek problémáira; az őket segítő szolgáltatások működtetése; az LMBTQI-emberek társadalmi helyzetének, szükségleteinek megismerése; ezen szempontok érvényesítése a közszolgáltatásokban; az LMBTQI-emberek jogainak védelme, hátrányos megkülönböztetésük elleni fellépés; jólétük, egészségtudatosságuk növelése; az LMBTQI-közösségek önszerveződésének támogatása, kultúrájuk ápolása, megismertetése.

A társaság egy olyan társadalomért küzd, amelyben szexuális irányultsága vagy nemi identitása miatt senkit sem ér hátrány, ahol az LMBTQI-közösség valamennyi tagja szabadon felvállalhatja identitását, és felmerülő problémái megoldásához megfelelő segítséget kaphat. Az egyesület törekszik szolgáltatásainak minél magasabb szakmai színvonalon történő nyújtására. Szolgáltatásaik kialakítása során figyelembe vesszük a hazai és nemzetközi jó gyakorlatokat; önkénteseik és munkatársaik csak alapos szakmai felkészítés után vehetnek részt a munkában; biztosítják folyamatos továbbképzésüket. A Háttér tevékenységének alapja az LMBTQI-közösség tagjai közötti szolidaritás és együttműködés más kisebbségi vagy hátrányos helyzetben lévő társadalmi csoportokkal. A segítő szolgáltatásaik nyújtása során alapelvük az empátia, céljuk a segítségnyújtás, ezért tartózkodnak ügyfeleik minősítésétől, törekszenek az egyes kliensek sajátos helyzetének megfelelő egyéni megoldások megtalálására. Munkájuk során az adatvédelmi alapelveket a messzemenőig betartják, a hozzájuk fordulókat adatait bizalmasan kezelik, harmadik fél részére csak az ügyfél kifejezett beleegyezése esetén adják át. Értéknek tekinti az LMBTQI-közösség sokszínűségét, szolgáltatásaikat

korra, nemre, fajra vagy etnikai származásra, hitre, fogyatékosagra, szexuális irányultságra és nemi identitásra tekintet nélkül bárki számára hozzáférhető módon nyújtják. Az egyesületi tevékenység során nagyban építenek az önkéntesek munkájára, meggyőződésük szerint a közösség érdekében végzett civil munka nemcsak a társadalom, de az abban részt vevők számára is hasznos.

Az egyesület jelenleg hatályos stratégiai tervét 2013 májusában fogadta el, hároméves időszakra. A terv a 2013–2015 közötti időszakra határozza meg az egyesület által követendő fejlesztési irányokat és célokat, útmutatásul szolgálva az egyesület valamennyi tevékenységéhez. A tervben foglaltak az egyesület tagságának, vezetőségének és célcsoportjának hozzájárulására épülnek. A célcsoport bevonása érdekében felhívást tettek közzé honlapjukon, amelyben arra kérték az LMBTQI-közösség tagjait és támogatóit, írják meg véleményüket arról, szerintük mivel kellene az egyesületnek a következő időszakban foglalkoznia. A tervezés második szakaszában valamennyi program tekintetében részletes helyzetfelmérést és saját stratégiai tervet készítettek. A beérkezett visszajelzések és a programok stratégiai elképzelései alapján a végleges tervezetet egy erre a célra felállított munkacsoport készítette el, a stratégiai tervet az egyesület 2013. május 12-i közgyűlése fogadta el. A stratégiai terv hat szervezeti szintű fejlesztési célt, illetve az egyes programok saját prioritásait tartalmazza, a stratégiai terv végrehajtására az egyesület minden évben munkatervet dolgoz ki, és az előrehaladásról évente jelentést készít.

Labrisz Leszbikus Egyesület

A Labrisz Leszbikus Egyesületet hivatalosan 1999-ben jegyezték be, de az a csoport, amely megszervezte az egyesületet, 1996 óta szervezett találkozót, beszélgetéseket. Néhány leszbikus nő nem hivatalos, fénymásolt lapot jelentetett meg, s később beszélgetést szervezett az olvasóknak. A csoport havonta találkozott, s a Labrisz-esteken összegyűlt nők közül tizenegynéhányan alapították meg az egyesületet, amelynek most 20 tagja van.

Az egyesület legfontosabb tevékenysége a közösségszervezés (beszélgetőestek, egyéb közösségi programok), a leszbikus és biszexuális nők láthatóságának erősítése (fesztiválok, kiadványok), és a szélesebb társadalommal való dialógus publikációkon, ismeretterjesztésen, lobbitevékenységen és az egyesület iskolai programján keresztül. Az egyesület első tevékenysége a havonkénti tematikus beszélgető estek, a Labrisz-estek megszervezése volt. Társzervezői lettek a nyári meleg és leszbikus fesztiválnak, 2005-ben pedig elindították a leszbikus LIFT fesztivált. Könyveket adtak ki: a *Leszbikus tér/erő* című esszéket a leszbikus történelemről és politikáról, a feminizmusról és az előbújásról szól, a *Szembeszél: Leszbikusok a szépirodalomban* verseket és novellákat tartalmaz, az *Előhívott önarcképek: Leszbikus nők önéletrajzi írásai* című kötetben pedig memoárrészlet, levél, napló, önéletrajzi ihletésű novella és versbetétekkel dúsított önéletrajzi esszé egyaránt található. *Társkiadói az „Összefoglaló a meleg, leszbikusok és biszexuálisok diszkriminációjáról Magyarországon, 2001”* című könyvnek is.

Az egyesület „Melegség és megismerés” című programja 2001-ben indult. A program a politikusok és a média egy részének időnként fellángoló felháborodása ellenére azóta is sikeresen folyik: már több száz órát tartottak budapesti és vidéki középiskolákban és tanárképző intézményekben. Kiadták a *Már nem tabu* című tanári kézikönyvet, amely órai ötleteket, információkat, az iskolával kapcsolatos személyes írásokat tartalmaz. 2006 óta irodát bérel-

nek, ahol az egyesületi megbeszéléseken kívül nyílt órákat és egyéb programokat szerveznek, és itt tárolják gyarapodó leszbikus archívumot is (könyvek, cikkek, brosrák, hanganyagok, filmek stb.). 2007 ősze óta működik a Gobbi Hilda filmklub, ahol leszbikus témájú filmeket vetítenek, amit beszélgetés követ.

Az egyesület együttműködik más feminista, meleg és leszbikus, illetve emberi jogi szervezetekkel is: a NANÉ-val (Nők a Nőkért Együtt az Erőszak Ellen), a Háttér Társaság egyesülettel, s oktatási és más programjaiban együtt dolgozott a Háttér és a Habeas Corpus Munkacsoport, majd a PATENT és a Szimpozion Egyesület tagjaival, alapító tagjai a Női Érdek ernyőszervezetnek.

Céljuk szerint Magyarország első és eddig egyetlen leszbikus szervezetként olyan társadalom létrejöttén dolgoznak, ahol a nőknek lehetőségük van szabadon megválasztani partnerüket, életformájukat, és félelem nélkül megélni és felvállalni identitásukat életük minden területén. A Labrisz Leszbikus Egyesület azért jött létre, hogy felhívja a közvélemény figyelmét a nők szexuális kisebbségeinek hátrányos megkülönböztetésére, és oldjon az előítéleteken, sztereotípiákon. Az egyesület legfontosabb célja a leszbikus és biszexuális nők önellfogadásának és láthatóságának erősítése és a szélesebb társadalommal való dialógus – nyilvános vitákon, személyes beszélgetéseken, kiadványokon, ismeretterjesztésen és az egyesület középiskolai programján keresztül. Feladatuknak tartják a leszbikus kultúra feltárását, ápolását és megismertetését is. E célok megvalósítása érdekében az egyesület többértű (közösségi, kulturális, oktatási) tevékenységet folytat.

Magyar LMBT Szövetség

Az elmúlt két évtizedben számos LMBT-szervezetet jegyeztek be, ezek legnagyobb része ma is működik. A szervezetek eltérő profillal működnek: van, amelyik a fiatal melegekre, van, amelyik a leszbikusokra fókuszál; vannak országos és területi alapon szerveződő (vidéki) egyesületek; a szervezetek tevékenysége is eltérő, van, amelyik elsősorban lelkeségély-szolgálat és HIV/AIDS prevenció területére, mások kulturális vagy sportrendezvények szervezésére összpontosítanak. A Magyar LMBT Szövetség annyiban az első, hogy az első olyan szervezet (ernyőszervezet), amely különböző LMBT-szervezeteket és kezdeményezéseket kíván összefogni. Az ernyőszervezet különböző – általában azonos célok érdekében vagy azonos területen működő – civil szervezetek együttműködésére létrejött szervezeti forma. Az ernyőszervezet összefogja, koordinálja, támogatja a tagszervezeteket. Hasonló ernyőszervezet Magyarországon például a Magyar Női Érdekvégyesítő Szövetség, a Mozgáskorlátozottak Egyesületeinek Országos Szövetsége vagy a Hulladék Munkaszövetség.

A Szövetséget négy LMBT-szervezet alapította, azóta két további szervezet csatlakozott. Jelenlegi tagszervezetek: Atlasz LMBT Sportegyesület, Friss Gondolat Egyesület (FRIGO), Háttér Társaság a Melegekért, Labrisz Leszbikus Egyesület, PATENT Jogvédő Egyesület, Szimpozion Baráti Társaság. A Szövetség demokratikusan működik, a legfontosabb kérdésekben a tagszervezetek képviselőiből álló évente legalább kétszer ülésező közgyűlés dönt. A közgyűlések között az operatív működést egy a tagszervezetek képviselőiből választott háromfős ügyvivő testület irányítja.

A Szövetség önmeghatározása szerint nyitva áll minden olyan, az LMBT-emberek érdekében tevékenykedő, jogi személyként bejegyzett egyesület, alapítvány vagy más társadalmi szervezet előtt, amely a Szövetség alapszabályának rendelkezéseit magára nézve kötelező-

nek elfogadja, és kötelezettséget vállal az egyesületi célok megvalósítása érdekében történő közreműködésre és a tagdíj megfizetésére. Magánszemélyek a Szövetség rendes tagjai nem lehetnek, nekik pártoló tagként van lehetőségük a Szövetség munkájába bekapcsolódni.

A Szövetség célja a leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű emberek jogegyenlőségének és érdekképviseletének előmozdítása, valamint az LMBT-csoportok és szervezetek érdekvédelmi képviselője. A Szövetség célja továbbá az emberi jogok védelme, a diszkrimináció és az előítéletek visszaszorítása, az LMBT-emberek társadalmi befogadásának, láthatóságának növelése, öntudatának és identitásának erősítése. A Szövetség a tagszervezetek által befizetett tagdíjából, pályázatokból és önkéntes felajánlásokból tartja fenn magát. A Szövetségnek fizetett alkalmazottja nincs, a munkát önkéntesek végzik szabadidejükben.

LMBT-kezdeményezések, Pride-fesztiválok és azok társadalmi, politikai fogadtatása Magyarországon

A rendszerváltozást követően az addig illegális működést felváltották az immár jogállami keretek által biztosított egyesülési szabadsággal élni kívánó társadalmi mozgalmak, érdekvédelmi csoportok, szervezetek. 1991-ben alakult meg a Lambda Budapest (Meleg) Baráti Társaság, a melegszerzők 1992-ben szervezték meg az első ún. Pink Piknikeket a Hármasfátár-hegyen. 1994-ben alakult meg a Szivárvány Társulás a Melegek Jogaiért; a Fővárosi Bíróság azonban 1994. augusztus 31-én megtagadta az egyesület regisztrálását – a természet elleni fajtalanság bűncselekmény elkövetésének (Btk.199. §) lehetősége miatt, mivel a szervezet alapszabálya nem kötötte ki, hogy az egyesületnek csak nagykorúak lehetnek a tagjai, illetve a meleg kifejezést nem találta 'köznyelvinek'. A bírósági döntés ellen számos hazai és külföldi értelmiségi tiltakozott, példátlanul és diszkriminatívnak tartva az elutasító határozatot.

1996-ban a benyújtott fellebbezést követően eljáró Legfelsőbb Bíróság a meleg szót köznyelvi használatra alkalmasnak ítélte, de az ifjúság fokozott védelme miatt az Alkotmánybíróság állásfoglalását kérte: a gyermek egyesülési joga vagy a testi, szellemi, erkölcsi védelemhez való joga a fokozottabb védelmet igénylő alapelv. Kis János filozófus az ügyben született alkotmánybíróági határozatot elemző írásában kifejtette, hogy az Alkotmánybíróság jól döntött, amikor a semlegesség követelményét kiterjesztette az emberek szexuális szerepválasztásaira, mert ez következik abból, hogy az államnak minden polgárát egyenlő elismerésben kell részesítenie, azonban rosszul döntött, amikor ugyanezt a szabályt a diszkriminatív társadalmi magatartásokra is kiterjesztette, mert ezek konfliktusban vannak az egyenlő bánásmóddal, az egyenlő elismerés elveivel (Kis 1996).

A Legfelsőbb Bíróság jogerős döntésében az Alkotmánybíróság 21/1996. számú határozatára hivatkozással a bejegyzési kérelmet elutasította. Az egyesület tagjai a strasbourgi Emberi Jogi Bírósághoz fordultak jogorvoslatért, amely 2000-ben végül szintén elutasította a Szivárvány Társulás a Melegek Jogaiért bejegyzését. A bejegyzésért folytatott többéves jogi harc nyomán 1995-ben került sor a Háttér Baráti Társaság a Homoszexuálisokért megalapítására, 1999-ben indult a Labrisz Leszbikus Egyesület és számos más kulturális, diák- és jogvédő szervezet. A különböző LMBT-szervezetek és -kezdeményezések összefogásának igényével alakult meg 2009-ben a Magyar LMBT Szövetség. 2011-ben az új Alaptörvény körüli viták jegyében immár a közösségi média felhasználásával, a virtuális térben szerveződött meg a Meleg Egyenjogúsáért Koalíció (MEGYEK).

Magyarországon az első melegfelvonulást a rendszerváltást követően, 1992-ben tervezték megtartani, azonban ez érdeklődés hiányában elmaradt, ezért a szervezők – szintén nemzetközi hagyományt átvéve – ún. Pink Pikniket tartottak (Lux 2008). 1993-ban az első meleg témájú filmfesztivál mellett az AIDS világnapja alkalmából fátylas felvonulást tartottak. 1997. szeptember 6-án vonult fel először körülbelül 600 meleg és leszbikus a Duna korzón a Vörösmarty térig. 1998-ban a Közép-Európai Egyetem (CEU) adott otthont az ekkor már többnapos III. Magyar Meleg és Leszbikus Film- és Kulturális Fesztiválnak, amelynek a részeként mintegy ötszázan vonultak föl zenére, zászlókkal, transzparenszekkel. A felvonulást ebben az évben ellentüntetők is kísérték transzparenszeiken pejoratív tartalmú üzenetekkel. 1999-ben szintén a CEU látta vendégül a IV. Meleg és Leszbikus Fesztivált, amelyet Pető Iván (Szabaddemokraták Szövetsége) liberális politikus nyitott meg. A rendezvény és a felvonulás kiemelt témája az akkori kormányzat családpolitikája volt, amelyet a melegközösség őket kirekesztőnek értékelte. A felvonulók egy hosszabb útvonalon érkeztek a Vörösmarty térre ebben az évben, és most először az interneten (www.gaypride.hu) is figyelemmel lehetett kísérni a fesztivál eseményeit.

2000-ben a fesztivál helyszíne a Trafó Kortárs Művészetek Háza volt, ahol a rendezvényt Rajk László liberális politikus nyitotta meg. A fesztivál jelszava a „Vedd le az álarcot!” volt, s ebben az évben már a nemzetközi hagyománynak megfelelő időpontban és elnevezéssel, több mint ezerfős létszámmal július első szombatján került sor a már Meleg Büszkeség Napi Felvonulásra. A résztvevők a Kossuth térre érve petíciót, és Bill Clinton amerikai elnök nyilatkozatát nyújtottak be a fesztivált szervező egyesületekkel közösen a Parlamenthez.

2001-ben a fesztivált a Multiplexben tartották, és Tamás Gáspár Miklós, egykori szabad-demokrata képviselő nyitotta meg. Ekkor újdonsággként nem a korábban szervező Lambda Budapest Meleg Baráti Társaság, a Háttér Baráti Társaság a Melegekért, a Labrisz Leszbikus Egyesület, hanem kifejezetten erre a célra, a melegszervezetek által delegált tagokból álló Szivárvány Misszió Alapítvány volt a hivatalos programrendező. A felvonulás új útvonalon haladt a Vigadó téri hajóállomásig, ahol Alan Reiff, az Interpride elnöke és a World Pride Bizottság társelnöke nyitotta meg. A felvonulás betiltását kérte a rendőrségtől a Magyar Politikai Foglyok Szövetsége, a Politikai Elítéltek Közössége, a Történelmi Igazságtétel Bizottság, a Magyar Szabadságharcosok Világszövetsége. 2002-ben a Gutenberg Művelődési Otthon volt a helyszíne a VII. melegfesztiválnak, amelyet Demszky Gábor, Budapest liberális főpolgármestere, a több mint kétezer fős felvonulást pedig Gusztos Péter liberális politikus nyitotta meg. 2003-ban a VIII. fesztivált az ekkortól állandó helyszínné váló Művész moziban nyitotta meg Joke Swiebel szocialista európai parlamenti képviselő, aki mellett számos európai politikus is részt vett. 2004-ben a IX. fesztivált Tabajdi Csaba európai parlamenti képviselő nyitotta meg. A több mint kétezer fős felvonuláson történtek atrocitások, mert egy ellenvéleményét kifejezni szándékozó ember a tüntetőket kövel dobta meg. A Jobbik V. kerületi szervezete ellentüntetést szervezett „Gyermekvédelem” feliratú pólókkal a Deák térre, valamint a „Tomcat” névre hallgató Polgár Tamás internetes „blogger” is, mint ellentüntető, részt vett. 2005-ben a X. fesztivált Göncz Kinga esélyegyenlőségi miniszter nyitotta meg, amelynek kapcsán a Jobbik Magyarorszáért Mozgalom lemondásra szólította fel, a rendőrségtől pedig a rendezvény betiltását kérte. Polgár Tamás tojásokkal próbálta megzavarni a tüntetést, ami technikai okok miatt nem sikerült. 2006-ban a XI. fesztivált Ungár Klára, a másságát nyíltan felvállaló liberális politikus nyitotta meg. 2007-ben a XII. fesztivált Szetey Gábor akkori személyügyi államtitkár nyitotta meg, amikor saját melegségét is

bejelentette. A megnyitón több magas rangú – szocialista és liberális – politikus is részt vett. A felvonulást azonban agresszív atrocitások kísérték, s a rendőrség nem tudta maradéktalanul megvédeni a tüntetőket a szélsőjobboldali ellentüntetőktől, akik tojásokkal, homokkal töltött nejlonzacskókkal, sörösüvegekkel dobáltak, illetve az esti rendezvényen nyílt utcai erőszakra is sor került, ahol több száz ellentüntető várta a melegeket. A rohamrendőrök széteszlatták a csuklyát viselő, tojást dobáló, köpködő tömeget – amely a rendőröket is támadta –, s rendzavarás és garázdaság miatt nyolc embert előállítottak. A Magyar Nemzeti Front és a Jobbik Magyarországért Mozgalom bejelentett ellentüntetést tartott a Dohány utcánál, akikhez a későbbiekben csatlakoztak a 2006-os Kossuth téri tüntetők is.

2008-ban a legjelentősebb fordulatot az agresszió felerősödése jelentette. A fesztivált megelőzően megfélemlítésből Molotov-koktélokot dobtak meleg szórakozóhelyekre, a felvonulást pedig komoly támadás érte: tojások tömege záporozott a szaladva kitérő felvonulókra, petárdák durrantak, kövek okoztak sérüléseket, többeket bűzös folyadékkal locsoltak le. A Felvonulási térre beszorult résztvevőket végül ki kellett menekíteni: rendőri biztosítással terelték a tömeget a földalattihoz, és a szerelvények csak a Bajcsy-Zsilinszky útnál álltak meg, ahol az emberek szétszéledhettek. Mindemellett talán soha nem vett részt ennyi nem LMBT-s személy és szervezet a menetben, amely így valóban a jogok melletti kiállást jelentette meg egészen erőteljesen. Reagáltak a közéleti szereplők, szervezetek, és ennek nyomán több civil kezdeményezés indult el, melyek közös jelszava ez lett: „Elég volt a kisebbségek elleni erőszaktól!” (budapestpride.hu 2013).

A fesztivál 2009-ben a Budapest Pride nevet kapta. A szervezők úgy gondolták, hogy ezzel nemzetközi szinten is érthetőbb elnevezéssel látják el az eseményt, melynek megrendezésére ezúttal csak később, szeptember elején került sor. A Művész moziban megrendezett filmfesztivál 2009-ben is rekordot döntött a nézőszám tekintetében. A New York-i lázadás 40. évfordulója alkalmából a fesztivál nyitófilmje egy különlegesség, a Stonewall című film volt. 2009-ben Whoopi Goldberg amerikai színésznő külön videóüzenetben köszöntötte a fesztivált. Az előző évben történt erőszakos támadások miatt a 2009. szeptember 5-i felvonuláson a rendőrség minden biztonsági intézkedést beterve, kordonokkal körbezárva védte a felvonuló 2500–3000 embert. A menet útvonalául szolgáló Andrassy úttal párhuzamos utcák is le voltak zárva, emiatt a Pride résztvevői nem találkozhattak az ellentüntetőkkel, a menet után azonban egy résztvevő lányt és egy „résztvevőnek vélt” fiút mégis támadás ért.

A 2010-es Budapest Pride megnyitóját követően egy tucatnyi neonáci jelent meg a budapesti Művész mozi előtt. Hosszasan gyalázkodtak, és megpróbálták eltulajdonítani a mozi falára kítűzött szivárványszínű zászlót. A mozi előtt posztoló rendőröknek ezt sikerült megakadályozniuk, azonban a Körút egyik mellékutcájában, ahol már nem voltak szem előtt, a csoport két tizenéves tagja arcul ütötte az egyik távozó vendéget. A helyszínre érkező nagyszámú rohamrendőr az áldozatot vette körül, és tőle követelte, hogy igazolja magát, miközben az elkövetők elsétáltak a helyszínről. A Budapest Pride több szervezője szerint az egyik rendőr megengedhetetlen hangnemben annak a nézetének adott hangot, hogy a Fesztivál provokálja a zászlóval a szélsőjobboldaliakat. A rendőrök igazoltatás után szabadon bocsátották az elkövetőket. „A rendőrségnek dolga lett volna az elkövetők elzárása, mert további bűncselekmények elkövetésétől lehetett tartani” – mondta Kuszing Gábor, a Patent Jogvédő Egyesület munkatársa, aki jelen volt a Művész mozinál. „A rendőrség azt is megtehetette volna, hogy már korábban igazoltatja a hangoskodó szélsőjobboldali csoport tagjait, ami

akár megelőzhetné volna az egész támadást. Határozottabb fellépésre van szükség az ilyen – igazából előre látható – erőszak megakadályozásához” (Labrisz 2010).

2011-ben a Budapesti Rendőr-főkapitányság a közlekedés aránytalan sérelmére hivatkozva betiltotta a korábbinál hosszabb útvonalra tervezett Meleg Méltóság Menetének megtartását. A döntés ellen tiltakoztak a magyar LMBT-szervezetek, az ILGA-Europe meleg ernyő-szervezet, az Európai Parlament LMBT Intergroupja és az Amnesty International. A szervezők magyar jogvédő szervezetek segítségével bíróságon fellebbeztek a döntés ellen. A Fővárosi Bíróság a rendőrség határozatát jogsértőnek ítélte és hatályon kívül helyezte. Június 18-án megrendezték a XV. Meleg Méltóság Menetét. Az Oktogonon gyülekező ellentüntetők miatt a felvonulást egy elkerülő úton kellett megtartani. Két osztrák résztvevőt a rendőrök őrizetbe vettek, miután védekeztek az őket ért neonáci támadás ellen.

2012-ben a rendőrség a közlekedés akadályozására hivatkozva ismét betiltotta a júliusra tervezett Meleg Méltóság Menetét. A döntés ellen tiltakozott az LMP, az MSZP, a Demokratikus Koalíció és több hazai és nemzetközi emberi jogi szervezet, mint például az Amnesty International és a Human Rights Watch (hrw.org 2012). A bíróság a rendőrség határozatát a korábbi évhez hasonlóan megsemmisítette. A szervezők további jogi lépéseket ígértek a rendőrség ellen. Álláspontjuk szerint a Budapesti Rendőr-főkapitányság felvonulást betiltó határozata semmibe vette az egyenlő bánásmód követelményét, és súlyosan diszkriminálta a felvonulás résztvevőit. A július 7-én megtartott Budapest Pride Felvonulás az erős rendőri védelem miatt incidensek nélkül ért véget, de a távozó embereket zaklatták, bántalmazták. A Kossuth téren összecsapásokra került sor a rendőrök és az ellentüntetők között, 10 embert előállítottak.

A korábbi évekkel szemben 2013-ban a Pride-ot a rendőrség nem tiltotta be, és nem is adott ki a jó erkölcsre, közizlésre utaló közleményt. A szervezők soha nem tapasztalt érdeklődésről számoltak be, 8000-en vonultak fel az LMBTQ-emberek¹ jogegyenlőségéért, a Pride mellett állt ki 20 nagykövetség, és 400-nál is több szervezet csatlakozott a támogatókhoz (budapestpride.hu 2013). A tömegben nagy számban képviseltették magukat szimpatizánsok, a parlamenti pártok közül az LMP, az MSZP és a DK képviselői támogatták jelenlétükkel a rendezvényt, a kormányzat, ill. a Fővárosi Önkormányzat részéről a szervezők írásos meghívása ellenére sem jelent meg politikus. A rendőrség sikeresen megakadályozta, hogy az ellentüntetők, tiltakozók megzavarhassák a rendezvényt. A felvonuláson nem, de a rendezvénytől távolabb sor került előállításokra, mert a radikális tüntetők magatartása kimerítette a közösség tagja elleni erőszak tényállását, emellett több személlyel szemben indítottak bűncselekmény megalapozott gyanúja miatt büntetőeljárást, mert a rendezvényről távozó személyeket bántalmazták.

A hazai LMBT-szcéna politikai aktivitásának felerősödése 2010-től napjainkig

A 2010-es kormányváltást követő időszakban egyértelműen újdonságként könyvelhetjük el, hogy a hazai LMBT-mozgalom tiltakozásai a fősodor részévé váltak, egyúttal összefonódnak más társadalmi mozgalmak politikai tiltakozásaival. A mozgalom belső mozgásait, motívációit, célkitűzéseit és a más politikai szerveződésekkel közösen felvállalt ügyek mentén

¹ Leszbikus, meleg, biszexuális, transznemű és queer.

szerveződő demonstrációit vizsgálva is megállapítható, hogy nem csupán egy-egy konkrét tiltakozó akciókra, eseményekre megszervezett, egyes kormányzati intézkedések által indukált alkalmi tiltakozó koalícióról, hanem erős értékközösségen, emberi jogi elkötelezettségen alapuló tartós együttműködésről beszélhetünk.

Előfeltevésem, hogy az LGBT, amennyiben történetét egységes mozgalomként kezeljük, jellegénél fogva különleges válfaját képviseli a társadalmi mozgalmaknak. Amennyiben osztjuk azt a nézetet, amely szerint a társadalmi mozgalmak létrejöttét, fejlődését és megszűnését egyfajta organikus modell segítségével írhatjuk le, az intézményesedésről vagy a célok kiüresedéséről e mozgalom esetében, néhány liberális demokrácia kivételével, jellemzően nem beszélhetünk. Akár globális összefüggéseiben, akár a magyarországi mozgalomfejlődés perspektíváján keresztül vizsgáljuk az LGBT-mozgalom által megfogalmazott célkitűzéseket, látható, hogy a jogegyenlőségért folytatott harcban miként épülnek egymásra fokozatosan a megkülönböztetés felszámolását célzó elemek. Így jutunk el a homoszexuális kapcsolatok 19. századi büntetőjogi szankcionálásának megszüntetésére irányuló mozgalmi céloktól napjainkig, amikor a liberális alkotmányos demokráciákat megosztó LGBT-kötődésű ügyek közül a házasság és a gyermekvállalás vagy az egynemű párkapcsolatok családként való elismerése a diskurzus meghatározó kérdései.

A fentiekből következik, hogy a vizsgált időszak politikai tiltakozásainak kontextusát szemügyre véve akkortól beszélhetünk élesen, lehatárolhatóan specifikus LGBT tiltakozási tematikáról, amikor a házasság vagy a családként való elismerés kérdése kerül elő, hiszen összehasonlítva más jogegyenlősítő mozgalmakkal, legyen szó akár a nők, hajléktalan emberek, romák szerveződéseiről, ez a kérdés esetükben nem jelenik meg problémaforrásként, és tiltakozásuk motivációjaként ezáltal nem is jelenhet meg.

A korábban ismertetett szervezetek közül a leginkább meghatározó magyarországi LGBT-egyesület, a Háttér Társaság vezetőjével készített interjúm alapján kijelenthető, hogy az utcai politizálás kérdéseiben, vagy akár a Pride szervezésében – bár az egyfajta ernyőszerzetként működő Magyar LGBT Szövetség infrastruktúrája és bázisa is ez a szervezet – a társaság az utóbbi években egyre csökkenő súllyal vesz részt. A Budapest Pride-mozgalom esetében a 2013-as év választóvonalnak tekinthető, míg ezt megelőzően a jogegyenlőség, mint politikai üzenet propagálásán túl nem beszélhetünk erős, határozott aktuálpolitikai üzenetekről, konkrét politikai döntések elleni tiltakozásról. A változást egyértelműen az új Alaptörvény és annak negyedik módosítása, illetve az LGBT-személyek párkapcsolati-családként való elismerésének megtagadása váltották ki.

A 2011-es évben vizsgálatom szempontjából jelentős tiltakozás az Alaptörvény elfogadása elleni demonstráció, amelynek keretében megvalósult az összefogás az „Egymillióan a magyar sajtószabadságért” és a Meleg Egyenjogúságért Koalíció (MEGYEK), illetve más jogvédő és civil szervezetek között. A Meleg Egyenjogúságért Koalíció (MEGYEK) csatlakozott az „Egymillióan a magyar sajtószabadságért” Facebook-csoport felhívásához, miszerint e szervezetek nem tartanak külön demonstrációt az alkotmánytervezet ellen, hanem a MEGYEK által meghirdetett helyen és időpontban, az LGBT érdekeit képviselő és más civil jogvédő szervezetekkel közösen tartották tiltakozó megmozdulásukat 2011. április 15-én. A MEGYEK sajtóközleménye szerint (hatter.hu 2011) a koalíció létrejöttéhez a magyar bloggerközösség tagjai által kiadott Nyilatkozat és megjelentetett petíció szolgált alapul, melyhez az LGBT-közösséget eddig képviselő szervezetek és más civil jogvédők is csatlakoztak, tiltakozásukat kifejezve a házasság és család definíciójának őket hátrányosan

érintő részei ellen. A Meleg Egyenjogúsáért Koalíció sajnálatosnak tartotta, hogy civil egyeztetés és politikai érdekképviselet hiányában az alkotmánytervezet nem nevesíti a szexuális orientáció alapján való megkülönböztetés tilalmát, így jogi bizonytalanságot teremt az LMBT-közösség tagjai számára, sérelmezte továbbá, hogy a politikai döntéshozatalba delegált ellenzéki képviselők közül is csupán egy képviselő tett javaslatot az alkotmányozás során az LMBT-közösségének diszkriminatív megkülönböztetése ellen. A nyilatkozat felhívta az országgyűlési képviselőket, hogy „a választóktól kapott felhatalmazással élve mondjanak nemet a készülő tervezetre, mely valamennyi mérvadó európai és hazai szervezet szerint elfogadhatatlan és súlyosan kirekesztő, nem csak az LMBT kisebbségére nézve”.

2011. április 21-én a Meleg Egyenjogúsáért Koalíció (MEGYEK) ezer aláírást tartalmazó petíciót adott át az államfői hivatalban, arra kérve Schmitt Pált, hogy küldje vissza újratárgyalásra a parlamentnek az új alkotmányt, vagy kezdeményezzen róla ügydöntő népszavazást az „lmbt emberek (sic!) másodlagosságát deklaráló passzusai miatt”. A 2012. január 2-án az Opera előtt rendezett többezres, részben civil szervezetek, részben ellenzéki pártok támogatásával létrehívott, az új Alaptörvény hatálybalépését ünneplő gálaest időpontjára szervezett kormányellenes tüntetést támogató, nevesített civil szervezetek egyike immár hivatalosan deklarált formában is a Magyar LMBT Szövetség volt. A 2012. március 15-ei Milla-tüntetésen a korábbi együttműködés folytatásaként ismét felszólalt az LMBT-közösség egyik aktivistája (ugyanaz a Rózsa Péter, aki egyébként a Budapest Pride szervezőjeként, LMBT-aktivistaként is ismert, és a Fidesz Lendvay utcai székházának elfoglalására szervezett polgári engedetlenségi akció egyik résztvevője volt 2013. március 7-én).

A 2013. március 11-i, az Alaptörvény negyedik módosítása ellen a budai várban tartott demonstráción a civil és érdekképviseleti felszólalók közt volt a Budapest Pride egyik szervezője, Hanzli Péter, aki a Magyar LMBT Szövetség nevében szólalt fel, és kiemelte, hogy a módosítás kirekeszt sok százezer azonos nemű párt a család fogalmából, egyúttal az Alaptörvényt diszkriminatív, és az európai normákkal ellentétes szabályozásként értékelte. 2013. március 14-én a Budapest Pride-mozgalom közleményt adott ki, bírálva az Alaptörvényt és annak 4. módosítását. A közlemény egyértelmű politikai üzenetet fogalmazott meg, támogatásáról biztosította mindazokat a „civil kezdeményezéseket, tiltakozásokat, polgári engedetlenségi akciókat, amelyek a demokrácia, az alkotmányosság és a jogállam széttiprására hívják fel a figyelmet, valamint ez ellen békés eszközökkel tenni igyekeznek” (budapestpride.hu 2013). A Budapest Pride szervezői a nyilatkozatban alapvető értéként jelölték meg a szabadságjogok elidegeníthetlenségét, az egymás iránti szolidaritást és a társadalmi felelősségvállalást, és állampolgári kötelességként fogalmazták meg a minden jogfosztott csoport mellett való kiállást mind önálló szervezetként, mind a civil összefogás részeként. A politikai nyilatkozat elítéli, és antidemokratikusként értékeli azt a kormányt, amely szerintük kirekesztő és elnyomó módon sorra tapossa el a kisebbségi csoportok jogait és szabadságát.

A közlemény elítéli az Alaptörvény 4. módosítását is, külön nevesítve az egyetemi hallgatók röghöz kötését, az egyetemek gazdasági autonómiájának felszámolását, a hajléktalan emberek hatósági üldözésének lehetőségét, a szólásszabadság, a független igazságszolgáltatás, a szabad választási kampány korlátozását, 22 év alkotmánybíróági döntéseinek érvénytelenítését, az egyházak közötti diszkrimináció lehetőségét, valamint az Alkotmánybíróság jogköreinek csökkentését, és azt, hogy sorban kizárja a család fogalmából a gyermektelen, az élettársként együtt élő és az azonos nemű párokat. A nyilatkozatnak a vizsgált új típusú politikai tiltakozások szempontjából legjelentősebb, a korábban megfogalmazottakkal

egybecsengő elemeként a következő szakaszt értékelem: „Elítélünk minden olyan hatalmat, amely a békés tüntetés és polgári ellenállás formáit erőszakosnak és társadalomellenesnek igyekszik beállítani. Hisszük, hogy a most tapasztalt társadalmi felelősségvállalás és szolidaritás ereje hegyeket képes mozgatni. Mindenkit arra kérünk, hogy ne féljen felemelni a szavát a saját és mások szabadságának védelmében egy a szabadságjogokat és egyenlőséget nem tisztelő hatalom ellen!”

Az előbbieket összegezve megállapíthatónak tűnik, hogy az LGBT-mozgalom és a Pride politikai szerepvállalásának megerősödése, a Magyar LGBT Szövetség és az új társadalmi, illetve politikai mozgalmak együttes fellépése egyértelműen az új Alaptörvény és a negyedik módosítás elfogadásához köthető. A 2010-es választások óta erősen átalakult politikai térben új jelenségnek tekinthetjük, hogy az LGBT-szervezetek által alapjogsértőnek tartott alkotmányos jogszabályváltozásokkal, a családfogalommal és az egyenműek kapcsolatainak házasságként való elismerésének deklarált kizárásával szembeni tiltakozásként mind a Magyar LGBT Szövetség, mind pedig a Budapest Pride-mozgalom részéről határozott szándék mutatkozik az LGBT-személyek politikai és állampolgári igényeinek artikulálására.

Az LGBT-közösség életét belülről ismerő interjúalanyaim megerősítették, hogy az LGBT-mozgalmi szcénán belül a tárgyalta politikai kérdésekben erőteljes törésvonalak nem láthatóak. A Magyar LGBT Szövetség és a Pride politikai nyilatkozatainak legitimációját ez idáig a közösségen belül jelentős erők nem kérdőjelezték meg. Ennek nyilvánvaló okai között szerepel természetesen a magyar LGBT-aktivisták relatíve kis száma, ezért a döntések gyorsan végigfuttathatóak a közösségen belül, az értékazonosság és érintettség miatt pedig a politikai megnyilvánulások mögött konszenzus volt tapasztalható. Az LGBT-szervezetek politikai üzenetei alapvetően emberi jogi megalapozásúak, ebből természetesen következik, hogy a társadalom más kirekesztett vagy egyenlőnek el nem ismert csoportjaival, az őket képviselő civil tiltakozó szervezetekkel való összefonódás a politikai tiltakozások szintjén is determinálja a mozgalom potenciális szövetségeseit. Ezek a természetes szövetségesek hasonlóan szerveződnek, az általuk szervezett tiltakozások résztvevői között gyakoriak az átfedések, a „húzónevek” közül többen a hazai emberi jogi színtérnek is ismert szereplői, aktivistái.

Véleményem szerint az új típusú politikai tiltakozások kapcsán az LGBT politikai részvételére felhozott példák is jól illusztrálják, hogy ezen mozgalmak jól leírhatóak hálózatok laza kapcsolódásaként, ahol az összekötő kapocs a merev szervezeti-hierarchikus szemlélet helyett a közösségi média felületein lazán egymásba csúszó szerveződések sokasága, egy virtuális „szivárványkoalíció”.

Összegzés

Amennyiben megpróbáljuk mérlegre tenni a magyar LGBT-mozgalom politikai szerepvállalásának átalakulását, kijelenthetjük, hogy a 2010 óta napjainkig eltelt időszakban a mozgalom a szélesebb társadalmi-politikai nyilvánosság irányában is határozottabb kontúrral jellemezhető politikai kommunikációt folytat. Ez a kommunikáció, illetve az új ellenzéki társadalmi mobilizációban és az azt kísérő tiltakozásokban való részvétel egyértelműen azokra az alapvető jogokat érintő kérdésekre fókuszál és reagál elutasítóan, amelyek a mozgalom általános célkitűzéseit, az LGBT-személyek teljes körű jogegyenlősége megteremté-

sének esélyeit szűkítik vagy megnehezítik. A megkülönböztetés, a diszkrimináció, a nem egyenlő méltóságú polgárként való elismerés érzésének tudata felerősítette azt a korábban is meglévő, más kirekesztett társadalmi csoportok tagjai irányában érzett szolidaritást, amely előrelépést jelent egy akár intézményes formában is kiteljesedő „emberi jogi koalíció” vagy „equality platform” kialakítása felé. Az, hogy az ezekkel a szerveződésekkel (Milla, Város Mindenkiért, Hallgatói Hálózat stb.) való szorosabb együttműködés milyen formában intézményesülhet a jövőben, és szükség van-e egyáltalán az ilyen típusú posztmodern társadalmi mozgalmak esetében a klasszikus értelemben vett intézményesülésre, véleményem szerint még eldöntetlen kérdés. Tény viszont, hogy a kétharmados kormányzás által megvalósított új típusú politika életre hívott egy olyan, Magyarországon korábban kevésbé meghonosodott politikai tiltakozási kultúrát, amely egyértelműen az új társadalmi mozgalmak örökösének tekinthető: expresszív, identitás alapú, részvételi bázisú, alapvetően a közösségi média csatornáin szerveződő mozgalmi szcéna, amelynek keretei közé a magyar LMBT-mozgalom, az alapvető mozgalomkarakterisztikai hasonlóságok és az emberi jogi ügyek meghatározó szerepe miatt, sikeresen és célkitűzéseinek megfelelően tudott integrálódni.

Hivatkozott Irodalom

- budapestpride.hu (2013): *Egy diktatúra kialakulóban. A Budapest Pride tiltakozik az Alaptörvény és annak 4. módosítása ellen.* Interneten: <http://2013.budapestpride.hu/fesztival/egy-diktatura-kialakuloban-a-budapest-pride-tiltakozik-az-alaptorveny-es-annak-4>.
- budapestpride.hu (2013): *Minden eddiginél többen vesznek részt a Budapest Pride-on.* Interneten: <http://2013.budapestpride.hu/fesztival/minden-eddiginel-tobben-vesznek-reszt-a-budapest-pride-on>.
- budapestpride.hu (2013): *Hazai hagyományok.* Interneten: <http://2013.budapestpride.hu/rolunk/hazai-hagyomanyok>.
- hrw.org (2012): *Hungary: Revoke Denial of Pride March Route.* Interneten: <http://www.hrw.org/news/2012/04/11/hungary-revoke-denial-pride-march-route>.
- hatter.hu (2011): *Sajtónyilatkozat: Civil összefogás az Egymillióan a Magyar Sajtószabadságért és a MEGYEK között.* Interneten: <http://www.hatter.hu/hirek/sajtonyilatkozat-civil-osszefogas-az-egymillioan-a-magyar-sajtoszabadsagert-es-a-megyek-kozott>.
- Kis János (1996): A Szivárvány-teszt. *Beszélő* 1(5): 26–36.
- Krasztev Péter (2013): Kis magyar kifestő, avagy hogyan színeztük ki az új társadalmi mozgalmakat. In *Tarka ellenállás. Kézikönyv rebelliseknek és békéseknék.* Krasztev Péter és Jon Van Til (szerk.). Budapest: Napvilág.
- labrisz.hu (2010): *Szélsőjobboldali támadás a Budapest Pride ellen.* Interneten: <http://www.labrisz.hu/szelsjobboldali-tamadas-a-budapest-pride-ellen>.
- Lux Ágnes (2008): A meleg büszkeség és a gyülekezési jog. Felvonulások és atrocitások Európa keleti és nyugati felén. *Fundamentum* 12(3–4): 127–134. Interneten: http://epa.oszk.hu/02300/02334/00032/pdf/EPA02334_Fundamentum_2008_03_123-130.pdf.
- Taylor, Verta és Nella Van Dyke (2004): „Get Up, Stand Up”. *Tactical Repertoires of Social Movements.* In *The Blackwell Companion to Social Movements.* David A. Snow, Sarah A. Soule és Hanspeter Kriese (szerk.). Oxford: Blackwell, 262–293.
- Yogyakarta (2010): *Yogyakarta alapelvek. Alapelvek a nemzetközi emberi jogi szabályok alkalmazásáról a szexuális irányultsággal és nemi identitással kapcsolatban. Háttér társaság a melegekért.* Interneten: <http://www.hatter.hu/download/file/fid/3591>.
- Wolf Sherry (2009): *Sexuality and Socialism: History, Politics, and Theory of LGBT Liberation.* Chicago: Haymarket Books.